

HİNDİSTAN'DA BABÜR İMPARATORLUĞU'NUN İKİNCİ DÖNEMİ: NASİRÜDDİN MUHAMMED HUMAYUN

Davut ŞAHBAZ*

Öz

Babür İmparatorluğu'nun ikinci Türk padişahı olan Nasirüddin Muhammed Humayun, 6 Mart 1508 yılında Afganistan'ın Kabil şehrinde doğmuştur. Babası Zahiruddin Muhammed Babür tarafından Türk geleneklerine göre yetiştirilen Humayun, Türkçe, Arapça ve Farsça eğitimi almıştır. Çocukluk yıllarından itibaren önemli savaşlarda aktif olarak yer almış ve tecrübe edinmiştir. 1530 yılında Babür'ün vefat etmesi üzerine 22 yaşında iken Agra'da tahta çıkan Humayun, babası gibi tahtını erken kaybetmiştir. 1540 senesinde Şir Şah tarafından Kanvec Savaşı'nda yenilgiye uğratıldıktan sonra Hindistan'ı terk etmek zorunda kalmış, çaresiz bir halde İran'a kaçmıştır. İran yöneticisi Şah Tahmasb'ın desteğiyle uzun bir aradan sonra 1553 yılında Hindistan'a geri dönmüştür. Afgan komutan İskender Sur'u 1555 yılındaki Maçivar Savaşı'nda bozguna uğratmış, Babür Devleti'nin Hindistan topraklarında yeniden kurulmasını sağlamıştır.

Humayun Hindistan Delhi'de bulunan evinin kütüphanesinde merdivenlerden düşerek 28 Ocak 1556 tarihinde vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Humayun, Babür İmparatorluğu, Hindistan, Şir Şah, Kanvec

51

The Second Period Of Babur Empire In India: Nasiruddin Muhammad Humayun

Abstract

Nasiruddin Muhammad Humayun, the second Turkish Imperor of Babur Empire was born on March 6 1508 in Kabul in Afghanistan. He was trained according to Turkish traditions by Babur and studied Turkish, Arabic and Persian. Humayun participated important battles from childhood and got much experienced. After the death of Babur he rose to the throne at the age of 22 in Agra. Like his father he lost his kingdom early. After defeating by Sher Shah in the battle of Kannauj in 1540, Humayun had to live India and escaped Persia desperately. With the support of Iranian Shah Tahmasb he returned India after a long time in 1553. Humayun won the Battle of Sirhind (1555) against Afghan commander Sikandar Sur and he rebuilt Babur State in India.

Humayun fell down from the stairs of his library at home and died in Delhi in 1556.

Keywords: Humayun, Babur Empire, India, Sher Shah, Kannau

* Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. dsahbaz@ankara.edu.tr
Makale Gönderim Tarihi: 14.11.2017

Makale Kabul Tarihi : 04.12.2017

NÜSHA, 2017; (45):51-62

Giriş

Nasirüddin Muhammed Humayun 6 Mart 1508 tarihinde Hindistan'ın büyük Türk İmparatoru, Babür Devleti'nin kurucusu Babür'ün oğlu olarak, dönemin stratejik anlamda en önemli şehirlerinden olan Kabil'de doğmuştur. Çocukluk döneminde önemli hocalardan Türkçe, Farsça ve Arapça dersleri almış, Babür'ün isteğiyle Türk geleneklerine göre yetiştirilmiştir. Küçük yaşlardan itibaren babasının yanında savaflara katılan Humayun, 12 yaşında dönemin önemli şehirlerinden Badehşan'a yönetici olarak atanmıştır. 1526 yılında gerçekleşen Hindistan'daki Türk Tarihinin en önemli savaflarından Panipat Savaşı'nda aktif olarak rol almış ve burada göstermiş olduğu askeri cesaret dolayısıyla Babür'ün güvenini kazanarak tahtın babasından sonra en güçlü adayı olduğunu kanıtlamıştır. Babası büyük Türk hükümdar Babür'ün zamansız vefatının ardından, henüz 22 yaşındayken 26 Aralık 1530 tarihinde Agra'da tahta çıkmış, kısa olarak yorumlanabilecek hükümdarlık dönemi süresince gerek kendine has kişilik özellikleri gerekse ülke yönetimindeki kendisini önceleyen padişahlara göre farklı sayılabilecek uygulamaları dolayısıyla Hint Türk İmparatorluğu tarihinde önemli bir figür olmayı başarmıştır. Babası Babür'den almış olduğu askeri ve siyasal anlamdaki yönetim becerileri Humayun'u kısa sürede kardeşleri arasında ön plana çıkarmış, onu halkın ve saray çevresinin nazarında Hindistan'daki Türklerin koruyucusu sıfatına erdirmiştir.

Humayun'un İlk Yılları

Büyük Hint Türk İmparatoru Babür vefat ettiğinde Humayun dışında tahtın varisi olabilecek üç evlat daha bırakmıştır. Kamran, Askeri ve Hindal. Babür kendisinden sonra kardeşler arasında taht karmaşasının çıkmamasını arzu ettiğinden sarayın ileri gelenlerine telkinde bulunmuş ve kimi dönemlerde kendisini hayal kırıklıklarına uğratmış olsa da, cesur ve güvenilir olarak tanımladığı Humayun'un hükümdar olmasını istemiştir. Humayun kardeşlerinin de rızasını alarak 1530 yılında Agra'da tahta çıkmış, hükümdarlığını ilan ettikten hemen sonra Kamran'a Kabil ve Kandahar'ı, Hindal'e Alvan Mivat'ı, Asker'e ise Gucerat'ı caygir olarak vererek bir bakıma kardeşlerini kendisine olan bağlılıkları dolayısıyla mükâfatlandırmıştır (Bıyıktaş,1991:48).

Humayun bölgesel sınırların Afganlar ve Türkler arasında kolayca el değiştirdiği, iç ve dış tehditlerin fazlaca olduğu bir dönemde tahta çıkmıştır. Babür'ün Panipat Savaşı'nda (1526) hezimete uğratmış olduğu Afgan hükümdar İbrahim Lodi'nin kardeşi Mahmud Lodi, Babür'ün ölümü sonrası ortaya çıkabilecek yönetsel zayıflıkları değerlendirmek ve Afgan İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak amacıyla batıdaki Canpur'a saldırmış ve kısa süren çatışmalar neticesinde bu bölgeyi ele geçirmiştir. Durumu öğrenen Humayun derhal bir ordu hazırlatarak Canpur'a hareket etmiş ve Mahmud Lodi'nin ordusu önemli bir zayıflık vermeden bozguna uğratılmıştır (Bayur, 1987:36). Bu olay Humayun'un hâkimiyetini güçlendirerek kendisine şüpheyle yaklaşan kimi çevrelere gözdağı vermiştir.

1531 yılındaki bu ufak çaplı zafer sonrası Humayun, Benares ve çevresinde etkinliğini arttıran ve güçlü bir ordu oluşturduğu haberleri duyulan Şir Han'a –asıl adı Ferid ibn Hasan- önceki zamanlarda Babür'ün de elde etmek için büyük emek verdiği ancak birkaç denemeden sonra bu amacına ulaşamadığı Çunar kurganını kendisine vermesi ve askeri politikalarını gözden geçirmesi telkininde bulunmuş ancak Afgan imparatorundan olumlu bir yanıt alamamıştır. Bu duruma oldukça hiddetlenen Humayun Çunar'ı kuşatmış, Şir Han'ın kuvvetli direnişi sonrasında her iki taraf önemli bir başarı elde edemeden anlaşma zemini aramaya koyulmuşlardır. Şir Han'ın Humayun'u tanıması ve buyruklarına itaat etme sözü vermesi, ayrıca “bu ihtiyar bende sizin kölenizdir, bir yerin haddü hududunu tayin edip, (bendenize) ihsan ediniz ki orada oturayım” (Gülbeden,1987:156) diyerek sorun çıkarmayacağını

garanti etmesi sonucunda Humayun ve beraberindeki ordusu çekilme kararı almıştır. Şir Han'ın geçmişte Babür'e karşı sergilemiş olduğu sözde itaatkârlık stratejisi bir kez daha onu Babür Devleti'nin güçlü dönemlerindeki azabından kurtarmıştır. Mahmud Lodi'ye karşı kazanılan savaşın Hindistan'da yaratmış olduğu hava, bu başarısız kuşatma ertesinde kaybolmuş ve Humayun küçük de olsa itibar kaybetmiştir (Bayur, 1987:26-27). Afganların Sur kabilesinden olan Şir Han, Humayun'un ordusunu geri püskürtmesinin ona kazandırmış olduğu prestijle, birçok Afgan kabilesinin de desteğini alarak daha önce sadece caygir sahibi olduğu Bihar devletini tamamıyla ele geçirmiş ve Afganların tek hükümdarı olma yolunda büyük bir adım atmıştır. Şir Han bu denli güçlü bir konuma erişmesine rağmen askeri ve siyasal dehasının uzantısı olarak stratejik davranmış ve Humayun'u karşısına almak için henüz erken olduğunu düşünerek ona bağlılığını bozmamış, vergi yollamaya devam etmiştir. Humayun'un, Şir Han'ın tehlikeli yükselişini hissedip politikalarını Afganların tasfiyesi için yoğunlaştırdığı sırada Gucerat sultanı Bahadır Şah 1534'te Çitor'u ele geçirmiş ve Babür Devleti'nin topraklarına saldırmaya başlamıştır. Bahadır Şah'ın kendisine olan bu itaatsizliğinin haberini alan Humayun güçlü bir orduyla Gucerat seferini başlatmıştır. Mondasar'da Bahadır'ın ordusunu kuşatan ve onu çaresiz bırakan (Merçil,2015:355) Humayun, zekâsiyla Bahadır'ın topçularla dolu ordusunu bozguna uğratmış, Bahadır ise yenileceğini anladığından geceleyin savaştan firar ederek Mandu kalesine çekilmiştir. Bahadır Şah'ın kaçtığını öğrenen Humayun kardeşi Asker'i burada güvenlik için bırakarak Mandu'ya hareket etmiş ve kaleyi kuşatmıştır. Humayun'un kaleyi ele geçireceğini hisseden Bahadır çareyi bir kez daha yanına değerli eşyalarını da alarak kaçmakta bulmuştur. Her ne kadar Mandu halkı kaleyi ve şehri korumak isteseler de Humayun'un güçlü ordusu karşısında direnememişler ve Mandu bölgesi Babür Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Askeri'nin Guceratta başarısız bir yönetim sergilemesi ve bura halkının isyankâr özellikleri neticesinde Bahadır Şah bir zamanlar kaçmak zorunda kaldığı bu bölgeyi yeniden ele geçirmiş, Askeri bu olay sonrasında Humayun'a olan bağlılığını yitirerek kendisini padişah ilan etmiştir (Bayur, 1987:40-41). Mandu'nun fethedilmesinin ardından inzivaya çekilen ve kendini eğlenceye veren Humayun, olumsuz seyreden son durumları öğrendiğinde keyfi eğlenceleri bırakıp Çitor'a doğru yeniden hareket etmiş, kendisine isyan eden kardeşi Asker ile savaşmadan anlaşarak onu affetmiştir. Ancak Gucerat'ın yeniden elden çıkışı ve kardeşler arasında baş gösteren yıpratıcı

anlaşmazlıklar, Humayun'un yeni sorunlarla baş başa kalacağını kaçınılmaz olduğu gerçeğinin habercisi niteliğinde olmuştur.

Şir Han'ın Yükselişi

Humayun ülke birliğini sağlamak amacıyla çatlak sesleri bastırma gayretine düşmüşken Şir Han Bengal'i (Stein, 2015:169) ele geçirerek Hindistan'daki Afgan topraklarını genişletmiştir. Humayun Şir Han'ın kendisine olan sahte bağlılığının da etkisiyle kendisini afyona, zevk ve eğlenceye vermiş, ordusunun-halkının gözündeki imajını zedeleyerek, ona güvenenleri tereddüte düşürmekle meşgul olmuştur. Ordu komutanlarının ve erlerin de tıpkı hükümdarları gibi davranmaları sonucunda, güçlü ordu her geçen gün zayıflamış ve düşmanı korkutan yapısından uzaklaşmaya başlamıştır (Bayur,1987:44). Humayun'un keyfi davranışları neticesinde fark edemediği tehlikeli ortamı ve Babür Devleti'nin yıpranmış ordusunu fırsat olarak gören Afgan İmparatoru Şir Han, Delhi ve Agra bölgelerinin arasında kalan yerleri ele geçirmiş ve kendi adamlarını buraların yönetimi için tayin etmiştir. Şir Han'ın bu seferlerinin vermiş olduğu tedirginlik ve kardeşi Hindal'in merkezde padişahlık ilan etmesi dolayısıyla durumun ciddiyetine muvaffak olan Humayun, geriye dönerek bir yandan kaybolan itibarını yeniden elde etmek, diğer yandan ise Hindistan'daki Hint-Türk hâkimiyetinin Afganlara geçmesini engellemek amacıyla sefere başlamıştır. Humayun'un sefere başladığı haberini alan Şir Han, ordusunu Gence'nin güneyinde toplamış ve stratejik bir hamle ile Humayun'un ordusunu tuzağa düşürmek için beklemeye koyulmuştur. Humayun'un amacı öncelikle Gence'nin kuzeyinden ilerlemek ve merkezdeki iç sorunları hallettikten sonra, daha güçlü bir orduyla Şir Han'ın karşısına çıkmak olsa da, ordusundaki komutanların ve yakınındaki nedimlerin söylemleriyle fikir değiştirmiş, güçsüz ve bitkin durumdaki ordusunu Gence'nin güneyine çıkarmıştır. Şir Han'ın yapmış olduğu planlar tutmuş, iki ordu Ganga nehri kenarındaki Çavsa'da karşı karşıya gelmiştir(Çerağ,1996:134). Ordusunun kötü durumunu iyi bilen Humayun barış görüşmelerinin başlatılması talimatı vermiş ve iki ordu uzun süre çarpışmadan konumunu korumuştur. Bu esnada Şir Han ve ordusu kendilerine çok zamandır muhalif olan Maharata Çero adlı Hindu racanın üzerine yürüyormuş süsü vererek, Humayun'un ordusu ile aralarında bulunan mesafeyi hızla kat etmiş, ordunun yakınlara kadar sokulmuştur. Şir Han'ın

kendilerine karşı olmadığını düşündüğü bu harekâtından kuşkulanan Humayun ve beraberindekiler, 1539 yılının 27 Haziran gecesi uykuya daldıkları sırada büyük bir saldırıya uğramış ve Şir Han toparlanmalarına izin vermeden Humayun'un ordusunu dağıtmıştır (Bayur, 1987). Bu büyük felaket sonrasında Humayun kendini atmış olduğu nehirden bir Hindu racasının gayretleri sayesinde kurtulabilmiştir. Ganimetler kaybolmuş, Humayun aciz bir halde kurtuluş yolu aramaya başlamıştır. Bu olay Humayunnâme'de şöyle geçer:

“Allahın hikmeti bu ya, bir süre sonra onlar önlem almaksızın öylece dururken, Şir Han geldi ve baskın yaptı. Ordu mağlup oldu ve çok fazla akraba-savaşan esir oldular. Majestelerinin mübarek elleri yaralandı. Üç gün Çunar'da kaldıktan sonra Arail'e döndüler. Majesteleri nehir kenarına vardıklarında, durdu, şakınlıkla söyledi; “Tekneler olmadan nasıl geçilir!” Sonra beraberindeki 5 veya 6 atıyla Birbahan adında bir Raca geldi ve onu geçitten karşıya ulaştırdı. 4-5 gündür ordusu aç ve susuzdu. Raca'nın bir Pazar kurdurmasıyla ordudakiler birkaç günlüğüne konfora ve istirahate kavuştu. Atlar da dinlendi. Yaya kalan pek çok kişi kendilerine yeni binek hayvanı aldılar. Kısacası Raca uygun ve saygılı bir hizmette bulundu...” (Begum, 2008:135-136)

56

Çavsa Savaşı'ndaki görkemli zaferinin ardından Şir Han, “Es-Sultan'ül-Adil Şir Şah” unvanı almış ve Hint Alt Kıtasındaki Afgan hâkimiyetini pekiştirerek Sur Devleti'nin temellerini atmıştır.

Humayun şansının da yardımıyla Agra'ya ulaştıktan sonra, Şir Şah'a karşı uğramış olduğu hezimetini telafi etmek ve kaybolmaya başlayan otoritesini yeniden tüm Hindistan'a yaymak için hazırlıklara gün geçmeden başlamıştır. Kardeşleri Kamran ve Hindal ile birtakım görüşmeler yapsa da onlardan Şir Şah'a karşı yürüteceği sefer konusunda arzu ettiği desteği bulamamış halde Gence'ye doğru yola koyulmuştur. Bu kısa süreli toparlanma süreci her ne kadar Humayun'un ordusunu güçlendirmiş olsa da öfkeyle gerçekleştirilen ve planlanmadan uygulanmak istenilen bu harekâtın sonucu da olumsuz olmuştur. Babür Devleti ve Afgan orduları 17 Mayıs 1540'da Kanvec'de cenk etmek üzere karşı karşıya gelmişlerdir (Çerağ,1996:134). Afgan ordusu moralli olmalarının da vermiş olduğu kuvvetle bir kez daha Humayun'un maneviyat ve güç bakımından noksan ordusunu bozguna uğratmış, bu gelişme Humayun için Hindistan'daki sonun başlangıcını hazırlamıştır. Bu savaşta Humayun'un ordusu binlerce asker kaybı yaşamış, Humayun ve çok az asker

canını kurtarabilmiştir. Kanvec bozgunu ile birlikte Humayun ve Babür İmparatorluğu çöküşe geçmiş ve ülkenin büyük bölgeleri Afganların eline geçmeye başlamıştır. Yani Hindistan’da egemenlik Türklerden Afganlara geçmiştir (Bayur,1987:47). Bu büyük yenilgi sonrasında Humayun Lahore’da kardeşleri Kamran, Asker ve Hindal ile bir araya gelip yeni çözüm arayışlarına girişse de en güvendiği isimlerden olan Şii Bayram Han’ın yoğun çabalarının da etkisiyle artık Hindistan’da barınamayacağını anlamış ve tıpkı Özbekler tarafından uğratıldığı yenilgi sonrası sığınacak liman arayan babası Babür’ün kaderi gibi, Safevi Devleti’ne sığınarak yardım istemek düşüncesiyle çevresindekilerle birlikte yola düşmüştür. Bayram Han öteden beri Babür hanedanına sadık olmuş, askeri ve siyasal zekâsıyla Hindistan’da ün salmış bir ilim adamı olma sıfatıyla, Humayun’a bir çıkış yolu göstermiş, bu anlamda yeniden kurulacak bir hâkimiyet umudunun bitmemesi adına önemli bir rol üstlenmiştir. Halis Bıyıktay Bayram Han’ın önemini şöyle anlatır;

“Artık Humayun meyvus ve perişan bir halde enerjisi sönmüş ve hiçbir taraftan zayıf bir kurtuluş ümidi kalmamıştı ki meşhur Bayram Han geldi. Kannavc savaşında ayrı düşerek bir aralık Şir Han tarafından yakalanan ve Humayun’un temsil ettiği Türklüğe şiddetli bağlılığı görülmesi üzerine de hapse atılan Bayram Bey bir yolunu bularak oradan kaçmış ve tekrar ele geçmemek için tâ Güçarat üzerinden dolaşık bir yolla ve bilhassa tekrar yakalandığında yüzü kadar özü da güzel ve temiz olan Kasım Bey’in hayatı bahasına kurtarmasıyla Humayun’a ulaşmıştı. Azmi kadar ilmi ve kudreti de yüksek olan bu adam bu yeis ve yoksulluk içinde bulunan bir avuç insana yeniden hayat vermiş canlandırmıştı” (Bıyıktay,1991:53).

Humayun’un Hindistan’ı Fethi ve Babür İmparatorluğu’nun Yeniden Yükselişi

Safevi Devletinin başında bulunan Şah Tahmasb, Hindistan’dan gelen Humayun ve kafilesini hoş gönüllülükle karşılamış ve ona yardım edeceğini bildirmiştir. Bu dönemde Şii türbelerini ziyaret eden ve Şiiliği öven sözler dile getiren Humayun İran’da arzu ettiği ortamı yaratmıştır. İran sarayı Hindistan’daki emelleri için Humayun’u bir aracı olarak gördüğü için ona her konuda destek vermiş, Humayun bu desteği arkasına alarak her geçen gün gücünü arttırmıştır. Şah Tahmasb’ın himayesinde güçlenmeye başlayan

Humayun, Safevî sultanının oğlu Murat Mirza komutasında bir orduyla Kandahar'ı ele geçirmek için 1545'te sefere başlamış ve burası kısa süren çatışmalar sonucunda fethedilmiştir. Murat Mirza'nın ani ölümü nedeniyle Kandahar'ın egemenliği Humayun'a geçmiş ve Hindistan'a giden yolun önündeki önemli bir engel daha bu şekilde alt edilmiştir. Kandahar'ı hâkimiyeti altına alan Humayun, Bayram Han'ı Kabil'e göndermiş, abisinin bu yükselişinden çekinen Kamran Kabil'i terk etmiştir. Bir süre sonra tekrar Kabil'e dönüp kendisine biat eden ancak süreç içerisinde sürekli yeni sorunlar çıkarmaktan da geri durmayan-ki güç gösterisi yapmak istediği bir muharebede Mirza Hindal'in 1551 yılında şehit düşmesine enden olmuştur- kardeşi Kamran'ın 1551 yılındaki ani gece saldırısını püskürten Humayun, aile içindeki bu tehlikeyi de bertaraf etmiştir. Kamran bu olay sonucunda gözleri kör edilmiş şekilde Mekke'ye sürülmüştür. Bu başarı Humayun'u hayal ettiği Hindistan coğrafyasına yeniden hüküm sürmek için cesaretlendirmiştir.

Bu sırada Hindistan'ın diğer büyük gücü olan Afganlar arasındaki gelişmelere de göz atmak faydalı olacaktır. Hindistan'ın iç kesimlerine yapmış olduğu kuşatmalar esnasında bir barut deposunun infilak etmesiyle yara alan Şir Şah, çok geçmeden 1545 yılında vefat etmiştir. Şir Şah'ın ani ölümü zaten taht kavgasına meyilli olan Afganlar arasında önemli uyuşmazlıkların oluşmasına vesile olmuştur. Babasının ölümü üzerine öncelikle İslam Şah tahtı devralmış, 1554'de vefat etmesinden sonra ise tahta sırasıyla V. Muhammed, III. İbrahim ve III. İskender geçmiştir. Bu liderlerin Şir Şah'ı aratacak askeri kabiliyetleri ise Sur Devleti'nin otoritesini büyük oranda sarsmıştır (Gömeç,2013:115). Afganların günden güne zayıflamasını fırsat bilen Baabürlülüler çok geçmeden Bayram Han himayesindeki ordu ile gerekli hazırlıkları yapmış ve 1553 yılında Hindistan'ın ikinci defa fethi için sefere başlanmıştır. İlk olarak Peşaver ele geçirilmiş, Sind geçilerek Pencab dolaylarına kadar ulaşılmış ve Maçivar'da Afganlarla karşı karşıya gelinmiştir. Maçivar'da gerçekleşen büyük muharebede İskender Şah öncülüğündeki Afgan ordusu dağıtılmış ve Şir Han sonrasında taht mücadeleleriyle uğraşmaktan eski gücünü kaybetmiş Afgan İmparatorluğu'na büyük bir darbe vurulmuştur. 22 Haziran 1555'de gerçekleşen Maçivar Savaşı, Humayun ve ordusunun Hindistan'daki hâkimiyeti yeniden ele geçirmeleri ve Şir Şah'ın kurmuş olduğu Sur İmparatorluğu'na son vererek Afgan tehlikesini ortadan kaldırmaları açısından son derece önemli bir savaş olarak tarihe geçmiştir. 15 senelik aranın ardından Hindistan'ın tek hâkimi ikinci defa Türkler ve Babür

İmparatorluğu olmuş, Humayun ise Delhi’de yeniden hükümdarlığını ilan etmiştir.

Sonuç

Humayun'un tarih eleştirmelerinin Babür İmparatorluğu dönemine vurgu yaparken en çok eleştirdiği hükümdarlardan olması şaşırtıcıdır. Zevk-i sefaya düşkün olarak nitelenen, aşırı afyon kullanımı sonucunda davranışlarında ve sınırlarında tutarsızlık olduğu varsayılan Humayun, elde etmiş olduğu ufak zaferlerin vermiş olduğu güvenle, ülke yönetimindeki siyasi politikalarla ve ordu işleriyle ilgilenmesi gereken vakitlerde kendini nedimlerle hoş sohbet vermesi dolayısıyla var olan imparatorluk sınırlarını daha büyük boyutlara ulaştırabilmesinin önünü kapadığı eleştirilerine maruz kalmıştır. Eleştirilerin haklılık paylarının olduğu bir gerçektir. Ancak bu dönemi aktarırken, Humayun'un tahta çıktığı zaman diliminde yükselişe geçen Afgan Hükümdarlığı'nın tehlikeli boyutlara ulaşan ordu gücünün, birtakım Hindu racalıklarının sergilemiş olduğu isyankâr politikaların ve Babür'ün geride bırakmış olduğu dört kardeşin arasındaki anlaşmazlıkların yaratmış olduğu yönetim zafiyeti içinde, Humayun'un iki döneme ayırabileceğimiz Hindistan saltanatında atalarından almış olduğu hükümdarlık ateşini söndürmediğini de özenle vurgulamak elzemdir. Babür vefat ettikten sonra ardında büyük bir devletin ve geniş sınırların yanında henüz tam anlamıyla çözülememiş birtakım sorunlar da bırakmıştır. Bunlardan en önemlisi Afgan sorunudur. Hindistan Tarihi'nin en güçlü ve zeki komutanlarından olan Şir Han, merkeze biat perdesi altında, Afganların öteden beri arzuları olan Hindistan hâkimiyeti emelini gerçekleştirmek için önemli ve başarılı siyasal politikalar izlemiş ve en azından ölümüne kadar olan dönemde Humayun'un güçlenmesinin önünde kuvvetli bir set olmuştur. İkinci sorun ise Humayun'un neredeyse tüm hâkimiyeti süresince ona muhalefet olmuş ve en az Afganlar kadar Humayun'a zararı dokunmuş kardeşi Mirza Kamran'dır. Kamran, Humayun'un bağışlayıcı ve merhametli olmasının da etkisiyle, ağabeyinin huzurlu bir hâkimiyet sürmesini engelleyecek pek çok girişimde bulunmuş, bu girişimlerin bazılarında ise istediği sonuçları alarak, zaten farklı kabilelerce parçalanmaya çalışılan Babür İmparatorluğu'nun bütünleşik yapısına en çok zararı veren kişilerden olmuştur. Humayun(Şanslı)-ismindeki mananın aksine-karışıklıklara gebe bir dönemi devralmış bir lider olarak şanssız ve yalnız şekilde mücadele etmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Humayun askeri ve fikri yetenekleri sayesinde iç ve dış tehlikelerin kısa sürede üstesinden gelmiş, oğlu Ekber'e sorunsuz ve her alanda gelişime-genişlemeye hazır bir imparatorluk bırakmıştır. Celalüddin Muhammed Ekber babasının bu sorunsuz mirası sayesinde, vaktini karmaşık hâkimiyet meselelerine değil Hindistan'ı

sosyal ve toplumsal anlamda ileriye götürecektir. Babür İmparatorluğu'na altın çağını yaşattır. Dolayısıyla Humayun'un öncesi ve sonrası göz önüne alındığında, babası ve oğlu kadar popüler ve başarılı olarak addedilmemesinin nedenlerinin, bu karmaşık yapılar incelendikten sonra elde edilen sonuçlar irdelenerek yeniden değerlendirilmesi gereklidir.

Nasirüddin Muhammed Humayun iki döneme ayırabileceğimiz egemenlik dönemi boyunca Hindistan'ın nöbetçi egemenleri Afganlara karşı elde ettiği kritik zaferlerle Türk İslam geleneğinin uzun senelerdir devam eden otoritesinin devamlılığını sağlamış ve Babür'ün çetin süreçlerden geçerek kurmuş olduğu devleti imparatorluk boyutlarına erdirmiştir. Humayun Maçivar'da elde etmiş olduğu büyük zafer ertesinde en güvendiği isim olan sadık hizmetkâr Bayram Han'ın desteği ve kendi üstün siyasal zekâsıyla çizmiş olduğu yeni politikalarla Hindistan'daki bütünlüğü öncekine nazaran daha güçlü bir şekilde sağlamış ve 26 yıllık hüküm süresinin en başarılı dönemini yaşamıştır.

Humayun fethettiği yerlerde bulunan halklara karşı göstermiş olduğu dini hoşgörü nedeniyle daima saygı görmüş bir lider olmuştur. Affediciliği ve merhametli oluşu çoğu zaman başına dert açsa da o düşmanlarına dahi bu hislerle yaklaşmaktan vazgeçmemiştir. Kuşkusuz bu duygusal ve naif davranışlarında Humayun'un sadece askeri ve siyasal anlamda değil edebiyat, bilim ve spor alanlarında da üstün kabiliyetli bir kişiliğe sahip olmasının etkisinin olduğu aşikârdır. Çok iyi şiir yazan, astrolojiyle yakından ilgilenen, müzikle iç içe olmaktan daima keyif alan ve spor yapmayı kendine alışkanlık etmiş önemli bir hükümdar olarak tarihe not edilmiştir.

Humayun Hindistan'ı fethinden kısa bir süre sonra, Delhi Purana Kila'da, 1556 yılında kütüphane olarak kullandığı Şir Mandal'ın merdivenlerinden düşmüş, aldığı ağır darbelerden dolayı birkaç gün sonra 27 Ocak'da henüz 48 yaşında iken vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

- Babur, Gazi Zahirüddin Muhammad. (1987). Vekayi Babur'un Hâtıratı Cilt I. (R. Rahmeti Arat, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Babur, Gazi Zahirüddin Muhammad. (1987). Vekayi Babur'un Hâtıratı Cilt II. (R. Rahmeti Arat, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bayur, Yusuf Hikmet. (1987). Hindistan Tarihi II. Cilt. Ankara: Türk Tarih kurumu Basımevi,
- Begum, Gul-Badan. (2008). Humayun-Nama. (Annette S. Beveridge, Trans.). Lahore: Sang-e-Meel Publications.
- Bıyıktay, Halis. (1991). Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çerağ, Muhammed Ali. (1996). Tarih-i Pakistan. Lahore: Sang-e-Meel Publications.
- Duğlat, Mirza Haydar. (2006). Tarih-i Reşidî. (O. Karatay, Çev.). İstanbul: Selenge.
- Emced, Yahya. (1997). Tarih-i Pakistan. Lahore: Sang-e-Meel Publications.
- Galip, M. Gömeç, S. (2013). Hindistan'da Türkler. Ankara: Berikan Yayınevi,
- Gülbeden. Hümayunnâme. (1987). (A. Yelgar, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Merçil, Erdoğan. (2015). Müslüman Türk Devletleri Tarihi. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Roux, Jean-Paul. (2015). Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl. (A. Kazancıgil ve L. Arslan-Özcan, Çev.) İstanbul: Kabalcı.
- Stein, Burton. (2015). Hindistan Tarihi. (M. Günay, Çev.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.